

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Власенко В. М. (Суми), канд. іст. наук;
Дегтярьов С. І. (Суми), канд. іст. наук;
Король С. М. (Суми), канд. політ. наук;
Куліш А. М. (Суми), д-р юрид. наук;
Лобко Н. В. (Суми), канд. іст. наук;
Нестеренко В. А. (Суми), канд. іст. наук;
Піскун В. М. (Київ), д-р іст. наук;
Рамач Я. (Нові Сад, Сербія), д-р іст. наук;
Семенов В. М. (Суми), канд. наук з держ. упр.;
Теліженко Л. В. (Суми), д-р філософ. наук.

Видання рекомендоване до друку рішенням вченої ради
юридичного факультету Сумського державного університету
(протокол № 8 від 02.04.2015 р.)

Суспільно-політичні процеси на українських землях: історія, проблеми, перспективи : зб. матер. III Всеукр. наук.-практ. конф. : у 2 част. (Суми, 17 квітня 2015 р.) / ред. колегія : В. М. Власенко, С. І. Дегтярьов, С. М. Король та ін. – Суми : Сумський державний університет, 2015. – Ч. 1. – 116 с.

До збірника увійшли наукові статті та повідомлення викладачів, студентів, учених та аспірантів ВНЗ і наукових установ, виголошені в рамках III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Суспільно-політичні процеси на українських землях: історія, проблеми, перспективи» (Посвідчення УкрІНТЕІ № 758 від 12 грудня 2014 р.), присвяченої актуальним питанням суспільно-гуманітарних наук.

СВЯТКУВАННЯ ДНЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ МІЖВОЄННОЮ УКРАЇНСЬКОЮ ЕМІГРАЦІЄЮ В РУМУНІЇ*

В умовах тривалого перебування поза межами Батьківщини для будь-якої еміграції завжди існує загроза втрати національної ідентичності. Одним із чинників її збереження було відзначення найбільш важливих подій попереднього життя людей, тобто до їх виходу на еміграцію. Оскільки міжвоєнна українська еміграція виникла внаслідок поразки Української революції 1917-1921 рр., то для емігрантів, більшість з яких тією чи іншою мірою брала безпосередню участь у процесі державотворення, найважливішим був сам факт створення держави та проголошення її незалежності.

У сучасних складних суспільно-політичних умовах в Україні, коли є загроза цілісності і суверенітету нашої країни, люди звертаються до попереднього досвіду боротьби за незалежність. Одночасно з'являються нові традиції і символи, які поєднують в собі історичний досвід та сучасну суспільно-політичну практику. Саме тому тема відзначення міжвоєнною українською еміграцією Дня Незалежності України є актуальною. З іншого боку, актуальність теми полягає в тому, що вона ще не була предметом дослідження.

Оскільки запропонована тема є окремим сюжетом (епізодом) історії міжвоєнної української еміграції, то відповідно й історіографія зазначеної теми невелика. У монографіях з історії української еміграції згадується лише сам факт відзначення таких свят міжвоєнною еміграцією в Європі [1-2] та військовополоненими й інтернованими, які тимчасово перебували у спеціальних таборах у 1919-1924 рр. в країнах Центральної та Південно-Східної Європи [3-4]. У науковій періодиці найбільше уваги приділено так званім «*Шевченківським святкам*», що відзначалися українцями в таких країнах, як Болгарія, Королівство сербів, хорватів і словенців (з 1929 р. – Югославія), Румунія та Чехословаччина [5-8], проте поза увагою дослідників залишилися інші свята. Виходячи з актуальності та низького рівня розробки теми автори ставлять собі за мету показати місце і роль національного свята – Дня Незалежності – для міжвоєнної української еміграції в Румунії крізь призму універівського тижневика «*Тризуб*», який виходив 1925-1940 рр. в Парижі.

*Робота здійснена в рамках виконання фундаментального дослідження №0115U000677 «Історичний розвиток порубіжжя Північно-Східної України як засіб конструювання загальнонаціональної моделі історичної пам'яті».

На відміну від інших країн-реципієнтів українські емігранти в Румунії швидко самоорганізувалася, створивши мережу громадських організацій. Це – філія Українського товариства (прихильників) Ліги Націй, Союз українських жінок-емігранток, Українське співоче товариство «Дума», Українське ощадно-позичкове товариство «Згода» та інші. Усі вони діяли під егідою єдиного керівного центру – Громадсько-допомогового комітету (ГДК) української еміграції в Румунії. Завдяки йому здійснювалися заходи громадсько-політичного та культурно-освітнього характеру. Важливу роль у згуртуванні еміграції відіграло відзначення національних («Шевченківські дні», День Соборності України), державних (вшанування пам'яті Симона Петлюри, проголошення Українською Центральною Радою IV Універсалу, заснування української армії, вшанування героїв битв під Крутами, Базаром та Другого Зимового походу Армії УНР), релігійних (Різдво Христове, Пасха, Покрова Пресвятої Богородиці, св. Миколай) та цивільних (Новий рік, дитяча ялинка) свят, ювілеїв історичних подій та постатей. Одним із найважливіших свят емігрантів був День Незалежності України (проголошення 9(22) січня 1918 р. Українською Центральною Радою IV Універсалу).

Основу української еміграції в Румунії склали військові Армії УНР та члени партизансько-повстанських загонів, які наприкінці 1920 – на початку 1921 рр. під тиском переважаючих сил Червоної армії змушені були перейти на територію Румунії, де і були інтерновані в таборах у містах Брашов, Фегераш, Орадя-Маре та інших. Саме там у 1922 р. емігранти вперше відзначили День Незалежності України [3, с. 280]. У грудні того ж року з ініціативи голови Надзвичайної дипломатичної місії (НДМ) УНР в Румунії професора Костя Мацієвича з метою відзначення свята наступного року була створена спеціальна комісія у складі Василя Трепке, Олександра Долинюка та Дмитра Геродота (Івашини). 22 січня 1923 р. у приміщенні НДМ відбулося урочисте засідання, присвячене 5-й річниці проголошення незалежності України. На початку заходу прочитали текст IV Універсалу УЦР, потім український хор виконав «Заповіт» на слова Т.Шевченка, національний гімн «Ще не вмерла Україна», шевченкове «Посланіє до мертвих, живих і ненароджених» прочитав Д.Геродот. Доповідь про головні віхи української історії від княжих часів до початку 1920-х рр. виголосив К.Мацієвич. Потім декламувалися вірші поета та виконувалися пісні на його слова. Наприкінці заходу було оприлюднено Універсал уряду УНР в екзилі. Святкові заходи емігрантів відбулися і в інших містах, зокрема у Бакеу, Джурджу (Журжі) та Кишиневі. На сторінках

часопису «*Бюлетень Пресового бюро при Дипломатичній місії У.Н.Р. в Румунії*» було опубліковано звернення Голови Директорії УНР Симона Петлюри та Голови Ради Міністрів УНР Андрія Лівичького з приводу свята [9, арк. 66-68].

Українська еміграція в Румунії щороку відзначала День Незалежності України. Перші згадки про це на сторінках тижневика «*Тризуб*» датуються 1926 р. 23 січня у столичному концертному залі «*Трансільванія*» відбулася сімейна вечірка представників української еміграції, які проживали у Бухаресті. На її початку учасники традиційно виконали український і румунський національні гімни, потім колишній комендант таборів для інтернованих українських вояків полковник Гнат Порохівський виголосив доповідь на тему «*Український народ та його змагання за державну незалежність*», далі відбувся концерт за участю українських артистів та аматорів. Закінчився захід святковою вечерею, в якій взяли участь і румунські громадські діячі [10, с. 27].

Того ж дня свято відзначили в одній з найбільших колоній української еміграції у м. Джурджу. Емігранти підготували виставу «*Сватання на Гончарівці*», яку схвально прийняли не тільки українці, але і гості заходу – болгари, румуни та чехи [11, с. 27].

Зазвичай 22 січня емігранти відзначали одночасно два свята – День Незалежності та День Соборності України. У 1927 р. на такому заході виступив заступник голови ГДК, дослідник перебування гетьмана Івана Мазепи у Румунії В.Трепке з доповіддю «*Мазепа і мазепинство*» [12, с. 24]. Подвійне свято українці відзначали не тільки у столиці, але й у регіонах, зокрема у містечку Гавань (нині промисловий район у м. Плоешті) [13, с. 29].

З нагоди 10-ліття проголошення незалежності України на сторінках «*Тризуба*» був опублікований матеріал про відзначення українською еміграцією у Румунії цього ювілею. Для залучення на свято якомога більшої кількості емігрантів ГДК вирішив провести захід у столиці 22 січня 1928 р., а в регіонах – 29 січня. Урочисте засідання відбулося у столичному залі «*Трансільванія*», який був прикрашений українською символікою (тризубом, прапором, жовто-синіми стрічками) та портретами лідерів Української революції 1917-1921 рр. – голови Української Центральної Ради Михайла Грушевського, голови Генерального секретаріату Володимира Винниченка, гетьмана Української Держави Павла Скоропадського, голови Директорії Української Народної Республіки Симона Петлюри та президента Західноукраїнської Народної Республіки Євгена Петрушевича. Відкрив засідання, в якому взяли участь представники громадських організацій, української громади в

Бухаресті та інших міст перебування еміграції, В.Трепке. За його пропозицією учасники заходу вшанували вставанням пам'ять загиблих за волю України. Після хвилини мовчання виконали гімн «*Ще не вмерла Україна*». Потім зачитали лист-звернення полковника Г.Порохівського, який через хворобу не зміг прибути на захід, до учасників засідання. Доповідь про події, що передували проголошенню Центральною Радою ІV Універсалу, виголосив В.Трепке. Далі Д.Геродот прочитав власний вірш «*Гернистий шлях*», присвячений останнім 10 рокам боротьби України за свою незалежність. Закінчилося свято виконанням учасниками низки патріотичних пісень та оприлюдненням тексту привітання української еміграції в Румунії заступнику голови Директорії УНР А.Лівицькому та голові Ради Міністрів УНР В.Прокоповичу з нагоди свята [14, с. 16-20].

Приблизно за таким же сценарієм, але в менших масштабах, відбулося святкування Дня Незалежності України в окремих місцевих українських громадах. У Гавані урочистості пройшли у приміщенні ідальні текстильної фабрики, на якій працювало близько 50 колишніх вояків і старшин Армії УНР. У залі були розміщені портрети Тараса Шевченка та Симона Петлюри, написані емігрантом В.Маковкіним, та національна символіка. Промови виголосили голова місцевої Української Громади Григорій Олександрів, член Громади С.Паламарець та заступник голови ГДК В.Трепке. Український чоловічий хор під орудою С.Радзівського виконав український і румунський гімни, «*Заповіт*» Т.Шевченка та пісню «*Журавлі*», а Є.Паламарець задекламувала вірш Д.Геродота «*Гернистий шлях*» [15, с. 17-18].

У м. Джурджу святкування відбулося в актовій залі фабрики. Напередодні вона була наново вибілена емігрантами. Урочистості розпочалися з панахиди за вбитим С.Петлюрою та загиблими у боротьбі за волю України, яку провів священник місцевої церкви отець Стефаній. Доповіді виголосили член ГДК Г.Порохівський та голова Української Громади поручник Василь Мельник. Потім відбувся концерт аматорів [15, с. 19].

Українська Громада у Бакеу організувала парастас у церкві с. Извор у пам'ять С.Петлюри та загиблих воїнів Армії УНР. Для цього з Бакеу привезли румунського священника отця Бужора. У своїй промові він згадав про сталі зв'язки румун з українцями ще з часів гетьмана Богдана Хмельницького. Далі відзначення свята відбулося у власній хаті колишнього українського партизана Григорія Шлапака. Чільний кут хати був прикрашений великим тризубом, оповитим квітами. Тризуб виготовив український емігрант Наум Покорський. З промовами виступили член ГДК Д.Геродот, член управи Громади С.Коханенко й о. Бужор [15, с. 20].

Світова економічна криза 1929-1932 рр. внесла певні корективи у відзначення Дня Незалежності України. Через брак коштів та безробіття багатьох емігрантів урочистості були скромнішими. Так, у 1932 р. Українська Громада в Гавані відзначила свято у помешканні одного емігранта, співробітника місцевої фабрики. Відкрив захід голова Громади Кузьма Антошко. Український хор під керівництвом Олекси Піки виконав український національний гімн. Далі промови виголосили хорунжі Іларіон Дробіт і Валентин Маковкін та колишній військовий урядовець Олекса Туржанський, були виконані пісні «Гей, ну, хлопці, до зброї!», «Не пора», «Шалійте, шалійте», «Журавлі», «Я сьогодні щось дуже сумую», «Ой, у лузі червона калина», «Ой, сів пугач». Діти емігрантів декламували вірші, а О. Піка прочитав свій власний вірш «До України» [16, с. 25-26].

У 1935 р. українська еміграція в Румунії відзначила «22 січня» не тільки урочистими сходинами та академіями, але і збором коштів на загальнонаціональні справи – до фондів Музею визвольної боротьби України у Празі (1426 леїв), Головної еміграційної Ради у Парижі (895 леїв), Громадсько-допомогового комітету української еміграції у Румунії (1350 леїв), Комітету імені Симона Петлюри (565 леїв) та на будівництво притулку для дівчат у Перемишлі (495 леїв) [17, с. 25].

У 1936 р. у святкуванні Дня Незалежності та Соборності України, яке було організовано столичною українською колонією, взяли участь і представники татарської студентської організації. Від її імені з вітальним словом румунською мовою виступив її голова, «підкресливши спільність інтересів і конечної мети – національного визволення – українського й татарського народів» [18, с. 12].

Наступного року святкування «22 січня» відбулося у залі «Айнтрахт» у формі академії (урочистого засідання). Його організували ГДК і товариство «Буковина». Відкрив академію заступник голови ГДК В. Трепке, змістовну доповідь з історії України виголосив інженер Дмитро Ліницький, а хор товариства «Буковина» під керівництвом інженера С. Левінського виконав низку патріотичних пісень [19, с. 11-12].

20-ту річницю проголошення незалежності України і вшанування пам'яті героїв Крут, Базару та Другого Зимового походу Армії УНР українська колонія у Бухаресті відзначила 30 січня академією. У вступному слові В. Трепке окреслив значення дати 22 січня в історії української нації та відзначив, що битви під Крутами, Базаром та Зимовий похід «українського вояцтва дорівнюються подіям, оспіваним у "Слові о полку Ігоревім" і творять поруч них найцінніше джерело для українських легенд, переказів та

балад, що живуть і вічно житимуть в українському народі та в'яжуть міцним ланцюгом його минуле з сучасним і стають дороговказом на майбутнє» [20, с. 10]. Потім С.Кімнічева виконала на піаніно першу частину «Патетичної сонати» Бетховена, а голова Товариства колишніх вояків Армії УНР Г.Порохівський виголосив доповідь на тему «Українське військо та дата 22 січня». Закінчилося перше відділення декламацією А.Кімнічевою вірша Бориса Гомзіна «Боева пісня». У другому відділенні Д.Геродот прочитав вірш Бориса Лисянського «22 січня», а Д.Ліницький виступив з промовою «У двадцяту річницю». Промовець стисло охарактеризував основні віхи української історії від періоду Київської Русі і Галицько-Волинського князівства до подій січня 1918 і 1919 рр. А.Кімнічева продекламувала вірш Олександра Олеся «Лебединій зграї», а С.Кімнічева виконала на піаніно «П'ять героїчну рандолю» Ліста. Заключне слово виголосив адвокат, доктор права, член ГДК, колишній український старшина і сенатор Румунії, один з лідерів Української національної партії в Румунії Денис Маєр-Михальський. В академії взяли участь та привітали українців зі святом члени «Вільного козацтва» на чолі з Сергієм Маргушиним та організації тюрксько-татарської молоді на чолі з Енвером Тагіром. Прихильні повідомлення про свято з'явилися на сторінках румунської преси [20, с. 11].

В останнє напередодні Другої світової війни День Незалежності України еміграція відзначила 22 січня 1939 р. Ініціатором заходу виступив ГДК. Змістовну доповідь, присвячену боротьбі України за свій державний суверенітет, виголосив його голова К.Мацієвич. Він зазначив, що світ стоїть на порозі великих подій, які можуть дати можливість українцям реалізувати своє право на самовизначення. Далі Д.Геродот оприлюднив текст листа голови Ради Міністрів УНР в екзилі В.Прокоповича з приводу свята «22 січня», а Г.Порохівський розповів про свої враження від відвідування Закарпаття (Карпатської України). У дискусії з означених тем взяли участь К.Антошко, Д.Геродот, І.Дробіт, Д.Ліницький, К.Мацієвич, Г.Порохівський, А.Тимочка та В.Трепке [21, с. 28].

Таким чином, завдяки паризькому тижневику «Тризуб», який поширювався в усіх країнах перебування української еміграції, читачі могли ознайомитися із відзначенням українцями в Румунії Дня Незалежності України, дізнатися про форми і сценарії їх проведення та контингент учасників. Інформація, що надходила до редакції тижневика від безпосередніх організаторів заходів, була достовірною. Найбільш інформативною була рубрика «Хроніка. В Румунії», в якій подавалися короткі відомості з життя емігрантських організацій.

Більш детальну інформацію про різноманітні заходи емігрантів у своїх розлогих повідомленнях («Листи з Румунії») та статтях, в тому числі і про відзначення свята «22 січня», подавав відомий журналіст, член ГДК Дмитро Геродот. Незважаючи на політико-ідеологічну спрямованість тижневика, опубліковані на його сторінках матеріали про святкування Дня Незалежності України в Румунії, є репрезентативними. З них випливало, що відзначення Дня Незалежності України було засобом адаптації українських емігрантів до нових умов життєдіяльності та виявом національної ідентичності в іншому етнічному та мовному середовищі.

1. *Троцинський В.П.* Міжвоєнна українська еміграція в Європі як історичне і соціально-політичне явище / В.П.Троцинський. – К.: Інтел, 1994. – 259 с.
2. *Піскун В.* Політичний вибір української еміграції (20-ті роки ХХ століття) / В.Піскун. – К.: МП «Леся», 2006. – 672 с.
3. *Павленко М.* Українські військовополонені й інтерновані у таборах Польщі, Чехословаччини та Румунії: ставлення влади і умови перебування (1919-1924 рр.) / М.Павленко. – К., 1999. – 352 с.
4. *Срібняк І.В.* Українці на чужині. Полонені та інтерновані вояки-українці в країнах Центральної та Південно-Східної Європи: становище, організація, культурно-просвітницька діяльність (1919-1924 рр.) / І.В.Срібняк. – К.: [б. в.], 2000. – 280 с.
5. *Власенко В.* Шевченківські свята міжвоєнної української еміграції в Бухаресті / В.Власенко // Особистість, суспільство, держава: проблеми минулого і сьогодення. – Суми-Курськ: СумДУ; Південно-Західний державний ун-т, 2014. – Ч.2. – Т.1. – С. 69-74.
6. *Власенко В.М.* Шевченківські свята міжвоєнної української еміграції в Югославії (за матеріалами паризького тижневика «Тризуб») / В.М.Власенко // Величина малих язичких, книжкових, культурних і історичних традиціях: збірник радова. – Нови Сад: Филозофски факултет, 2012. – С. 95-105.
7. *Власенко В.Н.* Шевченковские дни украинской политической эмиграции в Болгарии в межвоенный период (по материалам парижского еженедельника «Тризуб») / В.Н.Власенко // Сумський історико-архівний журнал. – Суми, 2012. – № 18-19. – С. 18-24.
8. *Карась Г.В.* Шевченківські святкування української еміграції у міжвоєнній Чехо-Словаччині / Г. В. Карась // Прикарпатський вісник НТШ. Слово. – Івано-Франківськ, 2010. – № 2 (10). – С. 13-23.
9. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 4465, оп. 1, спр. 9.
10. Хроніка. [Дмитро] [Геродот]. В Румунії // Тризуб. – 1926. – Ч. 18. – С. 27.
11. Хроніка. В Румунії // Тризуб. – 1926. – Ч. 21. – С. 26-27.
12. Хроніка. В Румунії // Тризуб. – 1927. – Ч. 1. – С. 24-26.
13. Хроніка. В Румунії // Тризуб. – 1927. – Ч. 9. – С. 29-30.
14. *Геродот Д.* День незалежності України в Румунії (Лист з Румунії) / Дмитро Геродот // Тризуб. – 1928. – Ч. 9. – С. 16-20.
15. *Геродот Д.* В радісні дні (Листи з Румунії) / Дмитро Геродот // Тризуб. – 1928. – Ч. 12. – С. 17-20.
16. Хроніка. В Румунії // Тризуб. – 1932. – Ч. 11. – С. 25-26.
17. Хроніка. В Румунії // Тризуб. – 1935. – Ч. 23. – С. 25-26.
18. Хроніка. В Румунії // Тризуб. – 1936. – Ч. 13. – С. 12-13.
19. *Геродот Д.* Недовершене – довершимо! (Святкування дати «22-го січня» в Букарешті) / Д. Геродот // Тризуб. – 1937. – Ч. 7-8. – С. 11-13.
20. Свята двадцятиліття української державності // Тризуб. – 1938. – Ч. 8. – С. 7-14.
21. Хроніка. В Румунії // Тризуб. – 1939. – Ч. 9. – С. 28.